

Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı

Hamiyet Sezer Feyzioglu

İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 190 sayfa, ISBN:978-605-295-099-9

İsmail AKGÜN*

Elimizdeki eser, Hamiyet Sezer Feyzioglu'nun doktora tezinin eklemeler yapılarak kodeks haline getirilmiş şeklidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, on dokuzuncu asır milliyetçilik akımlarının tesirindeki isyanlar ile meşgul olduğu kadar esnada merkezi otoriteye zarar verecek güçlere karşı da mücadele ile geçmiştir. Bu güç odaklarından biri de Tepedelenli Ali Paşa'dır. Ali Paşa'nın rütbe ve mansıp olarak fevkalade alana hâkimiyeti yok iken tarih sahnesindeki önemli yeri Yunan isyanı ile olan bağı olmuştur. Kitap, eyalet idaresinde valiler ile aynı yetkiye sahip olan mutasarrıf vazifesiyle yöneten Ali Paşa'nın; hayatevrelere, devlet-i âlideki görevlerini, rakipleri ile mücadelesini, dış ülkelerle olan münasebetini ve Rum isyanındaki mühim konumunu ayrı bölümler halinde incelemektedir. Birinci bölümde Tepedelenli Ali Paşa'nın ailesinin kökenine ve aile içindeki kaosa yer verilmiştir. Dedesi kuşağında olduğu gibi babasının kuşağının yaşandığı dönemde aile de şiddetli anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Paşa, babası Veli Bey vefat ettiğinde (1763) o küçük yaşlarındadır. Çocukluğu ve gençliği annesi Hamko'nun (asıl adı İsmihan Hanım olmakla beraber Arnavutlar arasında Hamko Hanım olarak anılmıştır) sert karakterinin etkisinde geçmiştir. Hatta evliliğinde dahi annesinin tesirindedir.

* MSÜ Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu, adiltoyca@gmail.com

Hamko'nun rekabetçi ve hırslı karakteri Paşa'nın hayatının ileri dönemlerinin şekillenmesinde de mevcut tesirini devam ettirmiştir(s.9). Paşa'nın devlet ricali olması ise eşkıyalık yaparken 1775 yılında yakalanarak Kurt Ahmet Paşa'nın hizmetine girmesi ile ilk evrelerini göstermiştir. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı Tarihi V. Cildinde yer almakta olan "...1775'de derbent paşası olmuştur."¹ şeklindeki bilgisi de bu şekilde düzeltilmiş oluyor. AliBey, Kurt Ahmet Paşa'nın yanında parlak siyasi kariyerinin temellerini atmıştır. Kitabın bu bölümünde esas aldığı husus; Paşa'nın mevcut kaostan faydalanarak derbentler başbuğulması(1787) ile devlet kademesinde mühim konum kazanışına değinmesidir. Bu görev onun güçlü ve bölgede nüfuzlu bir paşa olmasında etkili olmuştur.(s.25) Armatol teşkilatının bozularak kleft isimli Rum haydutlar haline gelmesi ile derbentlerin emniyeti için belirli bir idare altında birleştirilerek derbent başbuğuluğu makamı ortaya çıkmıştır. Bu bölümde ayrıca derbent başbuğuluğunun rekabet alanı olmasına dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde ayrı bir başlık halinde incelenen Ali Paşa-İbrahim Paşa Mücadelesi'ne temel sebebin oluşuna öz itibariyle değinilmiştir.

İkinci bölümde Ali Paşa'nın Fransa ile olan münasebetine başlanmadan evvel, dönemin Osmanlı-Fransız diplomatik ilişkilerine yer verilmiş ve Napoleon Bonaparte'nin hem doğu hem de dünya siyasetine dair çıkarımlar sunulmuştur. Fransa'nın Ali Paşa ile olan ilişkilerinde; Napoleon'un, Paşa'ya olan ilgisini ve işbirliği teklifine de Ali Paşa'nın kayıtsız kalmadığını hatta Napoleon'un İtalya'daki zaferini tebrik ettiğini (s.35) ve karşılıklı ilişkilerde iki tarafında birbirinin yararına olacak tavır sergiledikleri dile getirilmiştir. Fakat Paşa'nın kurnaz kişiliği hakkında da birtakım ipuçları vermektedir. Çünkü Paşa nafile yere Fransızlara hizmet etmek istememektedir ve hizmetine karşın istediği meblağ geri çevrilir. İlerleyen süreçte de Paşa, Fransızlar'a karşı müspet tavrını değiştirerek karşı cephe almıştır. Paşa'nın Napoleon'un emellerini dahi müşkül duruma soktuğuna değinilen ikinci bölümün sonunda Osmanlı'nın Fransız siyasetine güvenilmeyeceğine ve devletin paşasını da koruyacağına vurgu yapılmıştır.

Ali Paşa-İbrahim Paşa Mücadelesi adındaki üçüncü bölümünde iki paşa arasındaki güç mücadelesinin köklerine yer verilmiştir. Mezkûr paşaların aralarının bulunması için akrabalık bağları kurulmasına rağmen birbirlerinin açıklarını kollamakta oldukları anlatılmıştır. Yavaş yavaş rakibini ezen Ali Paşa en nihayetinde İngilizlere taraf olarak, Fransız dostu olan İbrahim Paşa'nın üzerine giderek onu hapsettirmiştir. Rakibini ortadan kaldırması ile Arnavutluk'ta hâkimiyetini sağlaması kendi lehine görünse de II. Mahmud'un düşmanlığını kazanması sebeplerinden biri olduğu dile getirilmiştir.

Eserin en geniş kısmı olan "Ayaklanmanın Evreleri" bölümünde konunun mahiyetine dair "Tepedelenli Ali Paşa'nın padişahın tepkisini çekmesini sağlayan, bir kısmını önceki bölümlerde anlattığımız olaylar vardı. Ayaklanma ortamını hazırlayan bu olaylar arasında; Fransızların Ali Paşa'dan şikâyetleri, İbrahim Paşa olayı, Ergiri, Gardik ve Debre bölgelerini ele geçirme hareketi, İsmail Paşa Bey'e suikast yaptırması sayılabilir." sözleri ile Ali Paşa'nın isyanın bir anda olmadığına dikkat çekilmektedir.

¹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi V. Cilt,5. Baskı Ankara, 1988, s.110

İsmail Paşo Bey olayı ise ayrının önemine ise fazlasıyla değinen yazar bu vakanın bardağı taşıran son damla olduğunu kronolojik olarak izah etmektedir. İsmailPaşo, önceleri Ali Paşa'nın silahtarlarından fakat Paşa'nın yanına gelen bir derviş paşaya "...bir gün gözden düşeceğini ve İsmail adında birinin felaketine sebep olacağına söylemişti."(s.71)Ali Paşa kehanete inanarak İsmail Paşo'yı yanında kovdurur. Batıl da olsa Ali Paşa'nın kehanete itibar göstermesi asıl sonunu hazırlayan sebeplerden biridir. Fakat yazarın kitabına aldığı bu bilginin kaynağı olarak dipnotta Ahmet Müfit ve Gabriyel Römeran'ın Tepedelenli Ali Paşa'nın hayatını anlatan kitaplarını referans göstermesi bilginin sıhhatine gölge düşürmekle beraber kitabın sağlam verilerle işleyişinde bariz bir kusur olarak karşımızda çıkmaktadır. Kovulmasının ardından çocukluk arkadaşı Veli Paşa'nın yanına gitmesi ise Ali Paşa'yı İsmail Paşo'nun bedenini ortadan kaldırması için harekete geçirmiştir. Çünkü Veli Paşa, Ali Paşa'nın oğlu olmakla beraber baba-oğlun arası hiçte iyi değildir. Birinci suikastı atlatan Paşo Bey'in ölüm korkusu ile diyar diyar dolaşmasına da değinilmiştir. İstanbul'a gelen Paşo Bey, II. Mahmud'a haksızlığa uğradığına dair müracaat etmiştir ve kendisine kapıcı başı rütbesi verilince Ali Paşa büyüyen tehlikeyi ortadan kaldırmak için İstanbul'a adam göndererek ondan kurtulma düşüncesini tekrar hayata geçirir fakat suikast yine başarısız olur. Ali Paşa'nın düşmanlarını İstanbul'da devletin kapıcı başı rütbesinde olan birini dahi öldürmek için adam göndermesinin affedilemez oluşuna ve cezayı hak ettiği görüşü ağırlık kazandı. Bölümde; Ali Paşa ile arası iyi olmayan Halet Efendi'nin de rolüne çok kısa olarak yer verilmiştir.

Aynı bölüm içerisinde yer alan "Ali Paşa'nın ve Devletin Yaptığı Hazırlıklar" başlığı altında iki tarafta çatışma için yaptıkları dile getirilmiştir. Yine aynı bölümde Paşa'nın oğulları Muhtar ve Veli Paşa'nın babalardan ayrılarak teslim olmaları ve akabinde gönderildikleri Kütahya'da Veli Paşa'nın Ankara'da da Muhtar Paşa'nın idam edilmeleri ile Ali Paşa'nın intikamını alacak kimsenin kalmadığı belirtilmektedir. Hurşit Paşa'da aynı fikirdedir. Oğul paşaların akıbetini konu edinen başlıkta "...Arnavutlar, Ali Paşa yenilse bile, oğullarının bir gün tekrar ülkelerine dönerek kendilerinden intikam alacaklarından korktukları için, Ali Paşa'ya bir şey yapamıyorlardı. O yüzden Ali Paşa'nın oğullarının ortadan kaldırılmaları gerekiyordu."(s.111)ayrıntısına yer verilmesi de isyanın kökten çözülmesi ve Ali Paşa galesinin tamamen ortadan kaldırılmasının devlet için bir ideal halini aldığına dikkat çekilmiştir.

Ali Paşa'nın 5 Şubat 1822 tarihinde teslim olması ve sonrasında idamının (6 Şubat 1822) anlatıldığı yerler ise kısa ve öz anlatımla sunulmuştur.Paşo'nun idam tarihi ve idamı öncesi son bir gayretle silaha sarılıp Mehmet Paşa'ya kurşun atmasının da Paşa'nın önceki satırlarda af dileyen ve pişman olmuş devlet adamlığı imajını da yerle bir ettiğini göstermektedir.

Son bölümde ise isyanın Yunan İsyanı ile olan ilişkisine yer ayrılmıştır.Yunan İsyanı liderlerinin, Ali Paşa'nın emrinde görev yapan armatoller olduğu, paşanın Rumlar için kiliseler inşa ettirmesi, Yunan dilinin diplomatik dil olarak kullanması ve Yunan dili ile eğitimi teşvikini hatta Ali Paşa'nın üzerine kuvvet sevk edildiğinde Yunan tarafına döndüğü(s.132) bilgisini de konuya dâhiletmektedir. Eser bu

bölümde Yunan hareketi liderlerine ve hareketin safhalarına vurgu yapmaktadır. Yunan isyanı esnasında Ali Paşa kadar mühim rolü olan Halet Efendi'nin de yaptıklarına değinilmesi ile tek suçlunun Ali Paşa olmadığını da hakikat olarak göstermektedir. Halet Efendi ile paşanın arasının kötü oluşu ve efendinin Rumlar ile olan dostluğunun ve onları müdafaasının devletin başına bela oluşuna da dikkatçekmektedir. Halet Efendi de düşmanı Ali Paşa ile aynı akıbeti yaşayarak 1823 yılında idam edilmesi detayı da dahil edilmiştir.(s.148)

Sonuç itibariyle,eser akıcı ve güzel üslubu olarak okuyuculara sunulmuştur. Tarihleri hem hicri hem de miladi olarak kayda alması tarihi saptama zorluğunu ortadan kaldırmakta ve fayda sağlamaktadır. Yer adlarını kendi isimlendirmemiz ve orijinal isimleri ile vermesi de ayrı bir kazanımdır. Dar bir bölgede yer alan olayları anlatırken geçen coğrafi yerlerinde 133. harita üzerinden gösterilmesi de oldukça yararlı bir içerik olarak okuyucuya bahşedilmiştir. Eser tarihte iki isyana sebebiyet veren bir şahsın aile yapısından, karakterine kadar olan ayrıntılara yer vermekle konu üzerinde araştırma yapanlara yön gösterici mahiyettedir.